

Josep-Anton Fernàndez

PER ABEL CARRETERO I MERCÈ ESPUNY I PUJOL

Parlem amb el director de l'àrea de Llengua i Universitats de l'Institut Ramon Llull, @IRLull, que duu a terme una gran tasca de divulgació de la catalanística arreu del món.

Des que vas acabar la carrera has voltat i girat força. Això t'ha fet tenir una visió del món universitari i general que altrament no tindries?

Jo crec que és cert, perquè he treballat a Itàlia, en una universitat del Regne Unit, tres universitats...; en total he treballat en cinc universitats de tres països diferents. Això, encara que no ho vulguis, et dona una amplitud de mirada considerable i, sobretot, una experiència molt bona del que és la catalanística internacional.

I aquesta visió global de la cultura britànica, l'apliques a tots els àmbits?

Jo crec que sí, que és inevitable, m'he passat disset anys al Regne Unit, en total he estat divuit anys fora, i disset d'ells al Regne Unit. Encara que no ho vulguis, això et marca. Tot i que vaig fer la carrera, la llicenciatura a Catalunya, el doctorat i la part més grossa de la meua vida investigadora l'he feta al Regne Unit, i per això em considero de formació anglosaxona. Sí que és cert que la meua manera de pensar, de concebre el discurs, de plantejar preguntes o d'escriure un text és bastant anglosaxona.

Tu conceps la llengua i la literatura com un *totum*, com un sol ensenyament, com un tot indeslligable. Ho has aconseguit, a la UOC?

A la UOC vam fer el grau de Llengua i Literatura Catalanes, un projecte que va liderar en Joan Pujolà —que és un sociolingüista que segurament coneixeu—, en aquell moment era cap de departament, i jo, com altres, vaig participar molt en el disseny d'aquell grau. El que volíem fer era una mica desbancar aquesta falsa dicotomia entre llengua i literatura, perquè en realitat les llicenciatures de filologia catalana no són, la majoria, de llengua i literatura sinó que són de llengua o literatura; ja sabeu que a qui interessa la llengua no li agrada gaire la literatura i viceversa. Estàvem plantejant un grau que, per definició, no són uns estudis gaire especialitzats. Per altra banda, el que són els estudis de llengua i literatura, les filologies —i això passa a tot el món—, són àmbits que cada vegada s'han anat ampliant i especialitzant més. Llavors, en el que considerem la filologia catalana et trobes des de la gramàtica històrica de tota la vida, la dialectologia, però també la lingüística computacional, i després et trobes a l'altra banda: des d'estudis de literatura medieval —que cada vegada són més interessants i més complexos— fins a estudis de literatura contemporània, estudis culturals, gent que treballa també sobre el cinema, etcètera. I aleshores és important que els estudiants siguin capaços d'entendre les connexions entre totes aquestes diferents formes de saber i que, per tant, el que ha de proporcionar un grau també són oportunitats perquè els estudiants puguin integrar i connectar, la qual cosa jo crec que els dona també una mirada més oberta sobre el món.

Aleshores el que vam fer a la UOC va ser organitzar l'oferta docent del grau en tres àmbits, que també se'n diuen *mençons*. Una és la menció de llengua i lingüística, l'altra és la menció literària i finalment hi ha una menció social i cultural, si bé hi ha sobreposicions entre aquestes mencions; per tant, les assignatures de sociolingüística són en la menció lingüística, però també són en la menció social i cultural, on hi ha assignatures sobre història cultural de la literatura i sobre estudis contemporanis, i en la menció literària hi ha tant assignatures de teoria literària com assignatures d'estudi cultural de la literatura. Així hem desbancat aquesta falsa dicotomia afegint-hi aquesta pota social i cultural, que és el que dona accent específic al grau de la UOC.

I és la interdisciplinarietat que tant t'agrada...

És que ara mateix vivim en un món en què un ha de ser capaç d'establir connexions entre les coses, i és cert que un s'ha d'especialitzar, però no pot saber només d'una parcel·la molt petita de saber, ha de poder connectar amb altres coses, i personalment sempre m'he sentit més còmode en terrenys compartits, en terrenys interdisciplinaris, també perquè et permeten adoptar una mirada diferent sobre l'objecte sobre el qual estàs treballant. Per exemple, si jo treballo sobre un text literari m'agrada poder aplicar-hi una mirada que m'aporta un llibre sobre teoria política, sobre filosofia o sobre psicoanàlisi, o sobre sociolingüística. Aleshores el potencial d'aquests textos aflora d'una manera més forta, molt més productiva.

Arran de les Jornades de Tarragona, aquests dies hem sabut que hi ha més de 6.000 estudiants de català en universitats d'arreu del món, una dada desconeguda. Quan tu ensenyaves, ¿aquesta xifra era impensable, o ja l'albiraves d'alguna manera?

Quan ensenyava al Regne Unit? Doncs no t'ho sabia dir, perquè tampoc no teníem aquesta visió global des de la ciutat on treballava; el que acostumes a tenir és molt més la visió local del teu departament, dels estudiants amb qui treballes. El que passa és que d'alumnes en teníem grups bastant nombrosos, en el context del que és un departament universitari al Regne Unit, que no acostumen a ser gaire grossos, però... jo havia tingut grups de sociolingüística amb 30 estudiants, grups de literatura catalana del segle xx amb 20 estudiants... Eren estudiants anglesos i d'arreu, perquè Londres és una ciutat cosmopolita, molt barrejada; llavors jo tenia estudiants de Polònia, que eren fantàstics (els polonesos arriben a la universitat en general molt ben formats), també tenia estudiants de Bulgària, alemanys; d'espanyols també n'hi havia, però la majoria eren britànics.

Aquesta xifra de 6.000 estudiants, actualment és força estable, i ja ens està bé, perquè el nostre èmfasi no és quantitatiu sinó qualitatiu. Això vol dir que cada any tenim 6.000 persones que estan o bé aprenent la llengua o bé aprenent alhora aspectes diferents de la nostra cultura que després, si continuen, els portaran a nivells de competència lingüística superiors.

Certament, el català no és una llengua com l'anglès, l'alemany, el francès, l'italià, grans llengües europees. Una mica com l'espanyol, per exemple, que ja es dona per fet que s'ensenya en un nombre molt important d'universitats del món. En canvi, nosaltres, com el neerlandès, l'hongarès, el finès o el txec, que són les llengües mitjanes amb les quals ens podem comparar, no podem donar per feta aquesta dimensió d'una xarxa universitària tan grossa com aquestes altres, i com que no podem ser a tot arreu, el que sí que podem fer és ser presents a les millors universitats. Per tant, fem aquest plantejament qualitatiu, en què mirem de ser a les millors universitats de cada país, i amb una política d'anar consolidant la xarxa que hem anat construint.

En quants anys s'ha construït la xarxa de què parles?

Aquesta xarxa és anterior a l'existència de l'Institut Ramon Llull, que es creà en el 2002. Anteriorment aquesta xarxa la gestionava el Departament d'Universitats i Recerca de la Generalitat de Catalunya. En el moment en què es va crear l'Institut Ramon Llull se li van transferir les competències sobre docència del català a l'exterior, la certificació de coneixements de llengua catalana a l'exterior i també la projecció exterior.

Ara hem celebrat el trentè aniversari de les Jornades Internacionals i, de fet, aquestes són anteriors a la creació de la Comissió de Lectorats (que tenia un nom molt més llarg). Aquesta comissió es va crear l'any 1988; per tant, ja l'any 1986 hi havia un nombre considerable d'universitats que feien català. Jo mateix vaig estar precisament en el curs 1988-1989 de lector de català a Venècia, però en aquell moment no hi havia gaire relació entre la Universitat i la Generalitat de Catalunya, i fou en aquella època que les universitats del món van començar a establir una relació amb la Generalitat, i la Generalitat va començar a finançar la docència del català a l'exterior. Per tant, la docència del català a l'exterior és antiga. Per exemple, al Regne Unit va començar en els anys vint, a França va començar probablement abans i a Alemanya probablement abans també. En els anys vuitanta s'estructura aquesta xarxa mitjançant uns programes organitzats per la Generalitat de Catalunya que després assumeix l'Institut Ramon Llull. Diguem, en total, trenta anys.

Tornant a la dada anterior, el fet que el major nombre d'estudiants es concentri a Europa, té cap explicació?

Simplement Europa és el nostre continent, és on hi ha les cultures amb les quals ens relacionem de manera més directa, és també on comença la catalanística i, per tant, on s'ha concentrat històricament el gruix de les universitats, però en els últims deu anys aproximadament s'ha fet un esforç important de desenvolupament dels estudis catalans als Estats Units, i jo crec que aviat serà el torn de Llatinoamèrica, en el moment que disposem de més recursos.

Pel que fa a l'Àsia, durant el curs 2015-2016 hem obert la docència de dos cursos d'estudis catalans a Beijing, a la Universitat d'Estudis Estrangers de Beijing (Beijing for Insigners University), que és on fan les filologies, estudis d'àrea, estudis internacionals. Aquestes carreres les fan en aquesta universitat i ara hi hem començat la docència de català, amb èxit; ha funcionat molt bé, i també hem començat aquest curs a la Universitat de São Paulo, al Brasil, una de les universitats més importants de Sud-amèrica, però també hauríem de ser a Colòmbia, a Buenos Aires, etc. Si que som a Xile.

Josep-Anton Fernández amb Abel Carretero

Creus que la marca Barcelona té una relació directa amb l'interès pel català?

Certament que hi influeix. D'altra banda, la projecció exterior en general de la cultura catalana, el fet que l'Ajuntament de Barcelona sigui part del consorci de l'Institut Ramon Llull també hi ajuda. Fins fa pocs anys hi havia una mena de tensió: d'una banda, la cultura catalana i, de l'altra, Barcelona, cadascú pel seu cantó. Però això ara, per sort, ja no passa, i així ens sentim molt còmodes amb el nom Barcelona: obre portes i fa venir els estudiants.

També tenim un conveni amb el Barça. Ara estem pensant en nous formats de col·laboració, però en els últims anys el que s'ha fet era que cada vegada que el Barça jugava un partit de la Champions en una ciutat on teníem docència d'estudis catalans, fèiem una conferència d'un directiu del club (en anglès) i després una activitat cultural. Això ha tingut un impacte important en molts llocs. Se'n va fer una a Manchester, en què la universitat es va implicar molt; a Glasgow també se'n va fer una altra, i la posició del català a la universitat va canviar radicalment arran d'aquell acte, perquè el rector era una persona a qui agradava molt el futbol i estava interessada pel Barça.

No sé si heu vist el vídeo d'aquest nen que parla amb en Pep Guardiola a Manchester i aquest li diu: «Jo parlo català, que és la meua llengua materna». Missatges com aquest ens ajuden molt.

Creus que les Jornades que s'acaben de celebrar a Tarragona són una eina de creixement per als lectors, o per a qui estan pensades?

Les Jornades estan pensades precisament per a ells, els professors de català. És la nostra principal activitat de formació; de formació però també de creació de xarxa i creació de comunitat, de xarxa entre els lectors, xarxa entre les universitats i de creació d'aquesta comunitat de docents que treballen per la llengua i la cultura catalanes a les universitats del món. Són importants perquè, a part d'aquest aspecte més social, permeten de compartir coneixement, experiències i, sobretot, afavoreixen molt la innovació docent. Funcionen molt bé.

La innovació docent, però, a part de França o de països grans on hi ha més d'un lectorat, en molts països, si n'hi ha un o dos, tots provenen de llengües diferents

des de les quals s'acosten al català. Des d'aquest punt de vista, es poden extrapolar estratègies d'innovació?

Oh, és clar! Les metodologies docents evidentment es concreten i s'apliquen a contextos concrets. I també pot haver-hi un procés de metabolisme que a tu et permeti, si jo t'explico una experiència concreta a l'aula, que tu puguis entendre els principis que m'han guiat a mi per a posar-la en pràctica i aleshores tu la puguis adaptar a la teva aula i desplegar-la. Aquesta és una de les finalitats principals de les Jornades. Un dels dies es fan uns tallers que són compartits també, o bé per professors de la nostra xarxa, o bé per professors dels serveis lingüístics de la universitat que ens acull, o bé del Consorci per a la Normalització Lingüística. En altres ocasions, es fa un taller específic per als professors que s'incorporen aquell any a la docència, els nous lectors.

El professorat ha estat seleccionat en una convocatòria pública, que és molt competitiva; per tant, el professorat acostuma a ser molt bo, tant des del punt de vista acadèmic, com des del punt de vista docent, com des del punt de vista més, diguem-ne, d'habilitats socials i de dinamització.

I aleshores, a Tarragona, creus que aquesta interdisciplinarietat es plasma?

Sí, però també és cert que la provenença acadèmica del professorat és diversa, perquè hi ha professors que han estudiat filologia catalana, o llengua i literatura catalanes, però també n'hi ha molts que han fet altres filologies, n'hi ha que han fet traducció, n'hi ha que han fet humanitats, n'hi ha que han estudiat història, o història de l'art o filosofia, i això també aporta una certa varietat a la composició del professorat. Amb tot, el focus de les Jornades sí que té aquest element interdisciplinari, però sempre dintre aquest àmbit de la llengua i la cultura catalanes.

Esmenta'ns un parell o tres de lectures que recomanaries als alumnes; lectures que saps que els agradaran i que els faran estimar la llengua i la literatura.

D'entrada *La plaça del Diamant*, universal. Probablement, un text com *La rosa als llavis*, de Salvat-Papasseit. I potser *Notícia de Catalunya*, de Vicens Vives. Serien tres possibilitats, però n'hi hauria moltes més. Potser els recomanaria *L'òpera quotidiana* de Montserrat Roig, o potser *Solitud*, de Víctor Català, que té molt d'èxit sempre.

Creus que es llegeix massa poc en català? En un article en el Núvol denunciaves aquesta situació.

Ho denunciava dins nuvol.com i és una realitat, una realitat que tenim al davant i que cal transformar, però aquesta és la posició que té actualment la nostra llengua en el seu propi territori. Llavors el que calen són polítiques públiques que ajudin a canviar aquesta posició. S'ha fet molt, en aquest sentit!

El fet que els diaris més llegits actualment a Catalunya siguin les edicions catalanes de *La Vanguardia* i *El Periódico*, per davant de les corresponents edicions castellanes, és molt important. Per Sant Jordi, que és un moment cabdal en el consum de llibre, la tendència és que cada vegada més l'adquisició de llibre català augmenta. Em sembla que

aquest any va superar el castellà... Ara bé, els estudis indiquen que malauradament el consum de text en català encara és minoritari.

També parlaves de la paradoxa que el català s'està expandint a l'exterior però s'està fent més petit i invisible aquí a Catalunya. Quines conseqüències pot tenir aquest fet?

Compte, perquè el que no pots pretendre és que un territori que ha rebut una onada migratòria massiva en molt poc temps no rebi també unes conseqüències sociolingüístiques d'aquest fet; la qüestió és què fas per fer front a aquestes conseqüències sociolingüístiques. Jo hi contraposaria també una dada important, que sorgeix de l'Enquesta d'usos lingüístics del 2013, em sembla que el 36,4% del conjunt de la població té el català com a llengua d'identificació (la considera llengua pròpia), més de 5 punts per sobre dels qui la tenen com a primera llengua o inicial (31%).

Crec que ens hauríem de quedar amb dues coses, una és la visió realista i clara dels riscos i les amenaces, però l'altra és la seva fortalesa, i la fortalesa és que el català és una llengua que està guanyant parlants, és una llengua atractiva, i això s'ha d'impulsar. Aquesta dada, aquest 26% de parlants habituals de català que no el tenen com a primera llengua, té conseqüències en el rol del català en la societat, ens diu que el català és una eina de conformació d'una societat plural i mixta, i que realment té la capacitat de convertir-se en el futur en la llengua comuna, una llengua que no és necessàriament de ningú, però que tenim en comú. Aquest «de ningú», caldria matisar-lo, perquè sí que hi ha un percentatge important de la població que el té com a primera llengua i una part que el té com a segona llengua, en comú amb altres persones que tenen altres primeres llengües, i si això ho veieu com un projecte de vida en comú, més que no pas una realitat, la idea adquireix una certa força, és atractiva.

Per aquest motiu jo crec que és important difondre la realitat catalana a l'exterior. No sé si vau veure l'article de Vicent Partal sobre l'Ajuntament d'Oriola, explicant que per primera vegada un regidor d'Oriola va fer un discurs en català: «El català també és la meua llengua», i ho deia amb tota naturalitat. Vicent Partal venia a dir que el català és una llengua global, que ara és present en territoris on no havia estat mai, com a Oriola, o Londres; ell deia que a Vilaweb tenen eines informàtiques que els permeten anar detectant on són els usuaris en temps real, i veuen que els tenen concentrats al país, al territori, però que també en tenen a tot arreu, i explica en aquest article que un executiu d'una empresa britànica, des d'una aplicació per a demanar taxis des del mòbil, li havia comentat que hi ha uns milers de persones, a Londres, que utilitzen aquesta aplicació en català. Veus això i t'adones que el català també és una llengua global, i més amb l'ús d'internet.

Llavors això que ha dit Vicent Partal és veritat: el català és una llengua global, però aquesta presència global s'ha d'articular d'una manera estratègica. Jo crec que les llengües necessiten eines per a poder articular aquesta presència internacional, sense la qual no tenen un lloc en el món global. Jo crec que la nostra xarxa universitària d'estudis catalans a l'exterior és una d'aquestes eines, perquè, de fet —i aquesta és una de les idees que he anat repetint aquests últims dies—, aquesta xarxa, juntament amb els

casals catalans, és l'única presència estable i continuada de la cultura catalana al món i, a més a més, amb un públic nombrós, i estable! Jo crec que això li dona un valor estratègic importantíssim, perquè no és que simplement ens faci sentir bé a nosaltres perquè ens fa millorar l'autoestima, i als estudiants perquè estudien una llengua així, molt bonica, oi?, arregladeta i interessant: és la llengua de Miró i Dalí, que bonic!

El fet que estiguem a les millors universitats vol dir que probablement tenim els millors estudiants, o tenim alguns dels millors estudiants de cada país, que després, un cop es graduïn i entrin en el món professional, potser estaran en posicions de presa de posició, o de formació d'opinió, i això és estratègicament important si hem creat xarxa amb aquests estudiants, i després amb altres alumnes; estem formant professionals per a la projecció exterior, també, ja sigui com a traductors ja sigui com a gestors culturals; estem oferint una imatge positiva de Catalunya; podem proporcionar suport a les empreses catalanes que es vulguin internacionalitzar.

I la marca Barcelona s'associa a Catalunya?

Jo crec que la marca Barcelona és tan potent que s'associa amb ella mateixa. Llavors la qüestió és com l'associes a Catalunya. I el repte i la pregunta interessant és: «Què puc fer per associar-me a aquesta marca, que és tan potent?» Però, és clar, la marca Barcelona és la que el nostre professorat en el món acaba presentant. I no solament la marca Barcelona, també ens preocupem de donar una visió complexa i equilibrada de la cultura catalana, no sols de la cultura de Catalunya, sinó també del País Valencià i de les Illes Balears i, dintre el que és Catalunya, també de la seva complexitat interior. Jo crec que els estudiants també agraïen aquesta visió complexa i rica.

Altrament, organitzem l'estada lingüística a la Universitat de Barcelona, hi ha uns trenta estudiants que vénen a aprendre llengua i tenen un programa d'activitats i també tenim el Campus Universitari de la Llengua Catalana, que fa quinze anys que s'organitza, que es fa a Andorra i a Girona, per aquest ordre, però aquest any, per motius de calendari, ho fem a l'inrevés: primer a Girona i després a Andorra.

Com que coincidí la darrera setmana dels de Barcelona amb la primera de Girona, i com que el campus queda relativament a prop a Girona, vam pensar: «Per què no els ajuntem?» Llavors dilluns els vam ajuntar a Hostalric, on hi ha un centre culinari molt interessant que es diu *Domus Sent Soví*, utilitzant el nom del *Llibre de Sent Soví*, i vam fer un taller culinari amb les cuineres de Sils. Va ser fantàstic. A més, va ser molt bonic, perquè teníem els dos grups, uns seixanta estudiants en total, i va resultar molt interessant: gent que venia de Mèxic, Colòmbia, Itàlia, Alemanya, la República Txeca, França, Finlàndia, el Regne Unit, els EUA, i amb gent que enraonava en català, que de fet venien a enraonar en català. Llavors vam fer això: una dinàmica perquè es coneguessin uns i altres i vam fer aquest taller.

Després tenim uns programes professionalitzadors. Hem començat per uns cursos de traducció; després volem entrar en altres sectors. Hem començat per la traducció, la traducció literària, perquè respon a les necessitats estratègiques de l'Institut. La Izaskun Arretxe ho va deixar molt clar en el programa *Terrícoles* i la idea és renovar el planter de traductors i Bolonya és la fita.

En 2014-2015 vam organitzar un curs que tenia una part virtual, de febrer a maig, organitzada conjuntament amb la Universitat de Vic i la UOC. Els estudiants feien quatre assignatures, dues a cada campus, i eren assignatures de llengua, de literatura, de traducció, d'estudis culturals, perquè tinguessin més context cultural, etcètera. I després pel juliol vam fer una setmana a Barcelona amb un professor de la Universitat de Vic. Aquest curs, però, era orientat a estudiants anglòfons, era de traducció català-anglès i el va impartir Robert Pupo, un autor que ha traduït el *Canigó* a l'anglès.

Tots aquests cursos de traducció que organitzem tenen un element clarament professionalitzador: els vam posar en contacte amb editorials catalanes, amb agents editorials, després els vam fer unes sessions, i posteriorment una periodista britànica molt sènior, que es diu Rose Goldsmith, que coneix molt bé el món editorial britànic, anglosaxó en general, també coneix molt els processos i els passos que s'han de seguir, els ha estat donant molts consells i molta informació sobre com introduir-se en aquest món.

Aquest curs 2015-2016 hem organitzat dos seminaris i no els hem fet a Barcelona sinó a l'estranger: un a Rússia, a Moscou, traducció català-rus, i un altre a Polònia, a Cracòvia, de traducció català-polonès (els estudiants eren fonamentalment de Cracòvia i Poznan, que són les dues grans universitats on es concentra la docència d'estudis catalans a Polònia). Ho vam fer allà perquè la literatura catalana era la convidada especial a la Fira del Llibre de Varsòvia, i aleshores la part professionalitzadora d'aquest seminari era la participació dels estudiants en la fira: ens van estar ajudant, van acompanyar els autors, van fer una mica de traducció així més informal, no pública sinó de tu a tu, etc. Va ser una experiència fantàstica per a tots.

Aquest esquema el volem reproduir amb vista a la Fira de Bolonya, en què organitzarem un seminari de traducció literària amb estudiants italians de tot el país, i, a més, la part professionalitzadora serà la participació en el programa de la fira.

D'altra banda, en el 2017 iniciarem un programa de pràctiques en què posarem en contacte estudiants de l'exterior amb empreses d'aquí, amb empreses i institucions i organitzacions.

I per a tot això, el capital econòmic d'on surt?

El programa de pràctiques té molt poc cost; la resta del finançament prové de la Generalitat al cent per cent. El finançament de l'àrea de Llengua i Universitats prové de dos orígens: el gruix més important prové d'Universitats, i després, el que és la part de certificació de coneixements, prové de Política Lingüística. La resta del pressupost de l'Institut prové de Cultura. La contribució de l'Ajuntament de Barcelona és aquest gran edifici.*

Moltes gràcies! ♦

* Nota dels entrevistadors: Es refereix al palau del Baró de Quadras, construït entre els anys 1904 i 1906 per l'arquitecte Puig i Cadafalch.